

حوادث طبیعی و نقش بیمه

سعید خواجه‌ای

(از دانشگاه آزاد اسلامی)

مقدمه

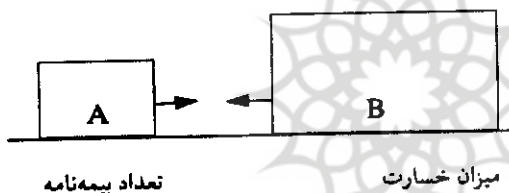
از حوادث طبیعی گریزی نیست؛ پدیده‌ای جهانی که پیوسته خسارت‌های مالی و جانی فراوانی به بار می‌آورد و در عین حال قابل کنترل نیز هست. از این منظر، بلایای طبیعی را از دو دیدگاه می‌توان مطالعه کرد. دیدگاه اول، مطالعات فیزیکی است که عموماً در مقوله علوم مهندسی (از جمله مهندسی زمین لرزه، عمران و ...) قرار می‌گیرد و به کمک آن می‌توان تا حد امکان از این پدیده جلوگیری و یا در حد معقول، تخریب آن را متعارف و متعادل کرد. دیدگاه دوم، مطالعات غیرفیزیکی است: مطالعات علوم انسانی یا جنبه‌های رفتاری علوم انسانی که عموماً بر ایجاد اطمینان و کاهش ترس و اضطراب مبتنی است. مقوله اول در قالب علوم سخت یا دقیق جای می‌گیرد و مقوله دوم در قالب علوم نرم یا ظریف. در علوم نرم، از جنبه‌های اقتصادی (تحلیل هزینه - فایده و سایر مدل‌های مربوط به علوم اقتصادی) می‌توان کمک گرفت و از این طریق در هنگام بحران‌های ناشی از حوادث طبیعی برای رفع اضطراب و دل‌مشغولی افراد کوشید. در این مقاله سعی شده است تا با تمرکز بر روی بلایای طبیعی شیوه‌های کنترل آبی و آبی آن از طریق تکنیک و جنبه‌های علوم رفتاری ارائه شود تا بتوان با دیدگاه‌های کل‌گرایانه به این امر خطیر پرداخت؛ ضمن این که دیدگاه بیشتر معطوف علوم ظریف شده است و تلفیق آن با علوم دقیق را که کار بسیار کارشناسانه‌ای است، به پیش‌کسوتان و صاحب‌نظران ارشد وامی‌گذارم.

حوادث طبیعی و ویژگی ریسک در آنها

در ایران، بحث درباره حوادث طبیعی عمدتاً بر روی زمین لرزه و سیل متمرکز است.

صاحب نظران معتقدند که سیل یا زمین لرزه از جمله ریسک‌هایی هستند که شدت بالاتر و تواتر کم دارند، یعنی رویداد آن‌ها ممکن است سال‌ها یا ماه‌ها به طول انجامد، یا اصلاً در یک قرن رخ ندهد. از این رو تا زمانی که مردم این پدیده را به چشم نینند کمتر به فکر مراقبت از خود و حفاظت از اموالشان در برابر این حوادث می‌افتند. در تهران به طور متوسط روزانه ۲ ریشتر زمین لرزه وجود دارد و وقوع این پدیده در مقیاس ریشتر بالاتر امری حتمی است؛ همین اواخر، زمین لرزه مهیب ترکیه در بیخ گوشمان صدا کرد و سیل ویرانگر در شمال کشور ما، نکا را درنوردید و خسارت‌های میلیاردی برجای نهاد. از وقوع حوادث طبیعی نمی‌توان جلوگیری کرد و بشر تقریباً در این زمینه عاجز است اما از فرصت‌های از دست رفته بیشتر می‌توان جلوگیری کرد.

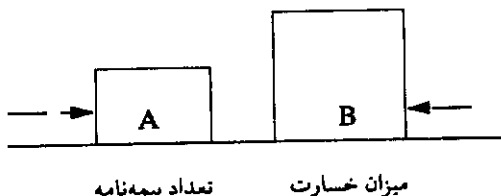
نمایی از بیمه‌نامه‌های حوادث طبیعی در ایران

براساس آمار بیمه مرکزی ایران، در شهر تهران فقط برای ۲ درصد از کل حوادث طبیعی بیمه‌نامه صادر شده است. با این درصد

ناچیز، شمایی که می‌توان برای وضعیت بیمه، تعداد بیمه‌نامه صادر شده و خسارت‌های ناشی از حوادث طبیعی در کشور در نظر گرفت به شکل بالاست.

مسلم است در چنین شرایطی که وقوع ریسک حتمی است و نگهداری آن نیز قابل قبول نیست اولاً، باید درصد حرکت دو متغیر A و B به سوی یکدیگر برآمد و از این طریق به وضعیت تعریف شده زیر رسید؛ ثانیاً این ریسک‌ها را با رعایت اصول مناسب

در بیمه‌نامه‌ها اتکایی کرد (همان‌طور که در زمین لرزه ترکیه دیدیم که چگونه این کشور ۳ میلیارد دلار از ۱۳ میلیارد دلار

خسارت وارده را از شرکت‌های بیمه اتکایی دریافت کرد).

الف) نقش بیمه در پیش‌گیری از افزایش خسارت‌ها

صنعت بیمه در هیچ شرایطی نمی‌تواند از بروز خطر یا ریسک جلوگیری کند بلکه توانایی آن در انتقال ریسک است. با وجود این، برخی نیز معتقدند که بیمه قادر است

بخش اعظمی از خسارت‌های احتمالی را کنترل یا پیش‌گیری کند. برای مثال، شرکت‌های بیمه در بدو ساخت، تأسیس و راه‌اندازی هر مجموعه‌ای (اعم از مسکونی، اداری یا تجاری) می‌توانند یک شبکه مناسب و منطقی تهیه کنند و از این طریق به صورت قانونمند مالکیت هر مجموعه در گرو تهیه بیمه‌نامه مربوط به حوادث طبیعی باشد. این امر پیمانکاران، مهندسان، مشاوران و مجموعه افرادی را که در کار طراحی و ساخت بنا هستند مکلف خواهد ساخت تا از طریق سیستم مناسب با شرایط کنونی و علم امروزی در تهیه و طراحی ساختمان‌ها بیشتر دقت کنند؛ بافت شهری نیز موزونی خاصی پیدا می‌کند. این سیستم خود به بخش مناسب مدیریت شهری - بیمه‌ای نیاز دارد تا همکاری این دو طرح را صددرصد علمی کند.

التزامی شدن یک موضوع قبل از ارزشمند شدن آن موضوع و ورود آن به فرهنگ هر جامعه بحث گسترده‌ای است که در بازاریابی مطرح است. با این پنداشت می‌توان براساس التزام در مواقعی که ما آن را گلوگاه کاری یا بیمه‌ای می‌نامیم وارد عمل شد و سیستم استاندارد تعبیه شده را نیز به‌طور قطع اجرا کرد که دستاوردهای مهمی خواهد داشت. البته بسیاری از شرکت‌های ساختمانی در سال‌های اخیر استاندارد ۲۸۰۰ را اجرا کرده‌اند اما به نظر می‌رسد که به علت مشکلات موجود نمی‌توان آن را تنها در قالب یک استاندارد پیشنهاد کرد تا دست‌کم از نرخ این‌گونه ساختمان‌ها کاسته شود. آنچه مهم است داشتن یا نداشتن این استاندارد و بیمه بودن و نبودن و التزام آن است. شیوه‌های اجرای آن نیز مسلماً متضمن داشتن تیمی قوی از کارشناسان بیمه، عمران، خاک و زمین‌لرزه است. در صورتی که چنین تیمی در شرایط کنونی برای طراحی استاندارد و اجرای متناسب ساختمان‌ها تعبیه و به همراه آن بیمه‌نامه متضمن مالکیت ساختمان به افراد داده شود (از طریق انتقال یا خرید) دو دستاورد اصلی خواهد داشت:

۱. دستاوردی فردی: ایجاد اطمینان خاطر برای فرد در ورود به خانه جدید؛ داشتن یک سبک علمی و جدید متناسب با پدیده‌های جدید و به دور از سلیقه‌های شخصی؛ اطلاع دقیق از قیمت صحیح تمام شده خانه برای هر مالک.
۲. دستاورد اجتماعی: بافت شهری مناسب؛ تضمین سرمایه‌های ملی از طریق به‌کار بردن شیوه‌های علمی برای به حداقل رساندن خسارت به بنا؛ قانونمند شدن نظام مهندسی کشور.

در این زمینه بیمه می‌تواند با مشارکت بخش‌های عمرانی، دفاتر حقوقی، قوه قانون‌گذاری (با اجباری کردن این طرح و الزامات قانونی لازم) و سازمان مهندسی کشور وارد عمل شود.

ب) نقش بیمه در کنترل حوادث طبیعی

در حال حاضر بسیاری از بناهایی که در کشور وجود دارند و یا در حال تکمیل هستند، استاندارد ۲۸۰۰ را ندارند و یا در خصوص جلوگیری از افزایش خسارت‌های احتمالی در آن‌ها هیچ فکری نشده است. بنابراین، بیمه باید با شیوه‌های صحیح درصد کنترل خسارت‌ها باشد. این که بناها خسارت می‌بینند امری محتمل است. از این رو توصیه می‌شود که بناها، همان‌طور که در مدیریت ریسک مناطق صنعتی متداول است، بیمه شوند. شرکت‌های بیمه در این زمینه به اندیشه علمی نیاز دارند. برای مثال، تعیین نرخ باید با بررسی مکانیک خاک منطقه، با کمک سازمان عمران و شهرسازی صورت گیرد، نه این که صرفاً به این مسأله اشاره شود که چون در شهر «الف» یا استان «ب» قرار گرفته است نرخ بیمه‌نامه ریال خواهد بود. به ویژه در شهرسازی با بافت قدیمی باید دقت کرد که پوشش بیمه‌نامه‌های حوادث طبیعی تا حد امکان دور از تصور و دست‌نیافتنی نباشد.

در کشور ما شهرداری در ازای خدمات و امکاناتی که به شهروندان ارائه می‌دهد سالیانه عوارض نوسازی از آن‌ها مطالبه می‌کند. از این طریق می‌توان پرداخت هزینه بررسی وضعیت منطقه به همراه حق بیمه را در قسط‌های قابل قبول از مردم خواست. شیوه اصلی طراحی یک سیستم آمایش سرزمین مناسب منطقه به همراه بررسی ریسک و قسط‌بندی حق بیمه موردنظر برای شهروندان به شکل زیر است:

مرحله سوم

شیوه موردنظر	سازمان موردنظر
قسط‌بندی از طریق شهرداری؛ قبوض عوارض سالانه شهرداری	شهرداری؛ نهادهای قانون‌گذار

مرحله دوم

شیوه موردنظر	سازمان موردنظر
مطالعه مکانیک و خاک در منطقه	شرکت بیمه و شرکت مهندسی

مرحله اول

شیوه موردنظر	سازمان موردنظر
طراحی سیستم آمایش سرزمین	سازمان عمران و شهرسازی شهرداری تهران

ب) نقش بیمه در بازسازی خرابی‌ها

شرکت‌های بیمه در صورتی که برای تهیه بیمه‌نامه‌ها طراحی مناسبی داشته باشند می‌توانند از محل وجوه بیمه‌نامه‌ها رقم درخور توجهی در حساب‌های خود داشته باشند. با توجه به این که تبصره ۲ ماده ۱۲ قانون تأسیس شرکت‌های بیمه، آن‌ها را مکلف به سرمایه‌گذاری در بخش‌های عمرانی می‌کند، شرکت‌های بیمه باید در مناطقی که به نظر می‌رسد برای شهرسازی بافت مناسبی دارند از محل همین وجوه انبوه‌سازی و بخشی از نیازهای کشور را نیز برآورده کنند. بدین ترتیب در صورتی که بخش اعظمی از ساختمان‌های بیمه شده این شرکت‌ها خسارت ببینند می‌توانند از این محل‌ها یا پناه‌گاه‌های دیگر برای اسکان زلزله‌زدگان استفاده کنند که دو مزیت دارد: اول، فرصت از دست رفته برای فعالیت‌های روزمره به حداقل می‌رسد؛ و دوم، در ایجاد اطمینان و بهداشت محیط نهایت تلاش به عمل می‌آید. نقش بیمه در این مرحله باید بیشتر بر روی ایجاد سیستم حمایتی مناسب در مواقع بروز بحران یا قبل از آن متمرکز باشد.

ت) دیگر نقش‌های بیمه

در مسأله حوادث طبیعی، بیمه نقش‌های دیگری نیز می‌تواند ایفا کند که البته شاید بتوان آن‌ها را در دل دیگر نقش‌هایی که ذکرشان رفت گنجانند:

۱. نقش بیمه در شناسایی نسبتاً دقیق حوادث طبیعی (نقش هشدار دهنده): به شرط آن که در زمینه حوادث طبیعی، کار علمی صورت گیرد (غیر از آنچه انجام می‌گیرد و یا در کنار آن) تا شرکت‌های بیمه برای بیمه کردن هشیارانه وارد عمل شوند. برای مثال، آگاهی از این که میزان ریسک در یک منطقه در مقایسه با منطقه دیگر چه قدر است.
۲. نقش بیمه در حفظ و نگهداری دارایی‌های ملی: شرکت بیمه با بررسی‌هایی که به مراحل آن قبلاً اشاره شد می‌تواند دقیق بودن میزان خطر را در یک منطقه شناسایی و احتمالاً ثروت‌های ملی را از آن منطقه منتقل و یا نوعاً نگهداری کند. این پدیده در قالب نگهداری یا انتقال ریسک قابل تأمل است که در جای خود به آن اشاره خواهیم کرد.
۳. نقش بیمه در افزایش سرمایه‌گذاری در کشور: در زمین لرزه اخیر ترکیه بسیاری از سرمایه‌داران (با وجود پوشش بیمه‌ای قابل قبول) کمتر به سرمایه‌گذاری در منطقه زلزله‌زده تمایل نشان دادند. با بررسی دقیق ریسک به همراه تضمین انتقال یا کنترل آن می‌توان توجه سرمایه‌گذاران را بیش از پیش جلب کرد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

بحث بلایا و حوادث طبیعی چنان حیطه گسترده‌ای دارد که در این مجال اندک نمی‌توان به تمامی ابعاد آن پرداخت و شاید در این زمینه تنها بتوان بر نقش بیمه در ایجاد اطمینان در این‌گونه حوادث تأکید کرد؛ نقشی که دربرگیرنده تأمین، تضمین و حتی سازندگی (قبل، در جریان و بعد از وقوع حوادث طبیعی) است. در این خصوص می‌طلبد که شرکت‌های بیمه در راه تخصصی شدن بیش از پیش گام بردارند. به نظر می‌رسد که خصوصی‌سازی خود زمینه‌ای برای تخصصی شدن شرکت‌های بیمه باشد. الگوی مطلوب بهره‌وری یک شرکت بیمه را می‌توان به صورت زیر ترسیم کرد.

منطقه بهره‌وری

